

Horemheb
Van soldaat tot farao
Van Egypte

Horemheb
Van soldaat tot farao
Van Egypte

Olette Freriks Crum

Schrijver: Olette Freriks Crum
Coverontwerp: SQOOP Enschede
Vormgeving: André de Rooter
ISBN: 9789464927733
© Olette Freriks Crum

Inhoud

Voorwoord.....	11
Horemheb	12
Stabilisatie van het land na de Amarna tijd.....	15
Lengte van de regering van Horemheb.....	16
Horemheb als schrijver van de koning.....	19
Het generaalsgraf van Horemheb in Sakkara.....	22
De tweede binnenplaats	32
Hymne aan Osiris.....	34
De hulding van generaal Horemheb	37
Noordmuur.....	39
Westmuur	43
Oostmuur, zuidelijk deel.....	44
Reliëf met een koerier te paard van het graf van Horemheb	48
Bologna Museo Civico Archeologico 1885.....	50
Brooklyn reliëf.....	57
De vertaling van stèle die in het generaals graf staat van Horemheb te Sakkara.....	58
Deel van de papyrus van de Maxims van Ani	62
De schachten.....	63
Amenia	65
Mutnodjemet	68
De erfprins.....	72
De Miam opdracht.....	73
Overlijden van Toetanchamon.....	75
Ay wordt koning.....	76
Horemheb wordt koning.....	79
Medinet Habu	80
Karnak	83
10 ^e pyloon	87
Gebel el-Silsilla.....	89
De tempel van Abu-Huda	91
De opvolging	93
Het graf gevonden.	97
Poortenboek 2e uur	119
Het 4e uur van het poortenboek op de westmuur.	122
Het 5e uur van het poortenboek	129
Het 6e uur van het poortenboek	132
Het 3e uur van het poortenboek op de oostmuur	135
Noordoost- en Oostmuren	142
De order van Koning-generaal Pianky.....	146
Eerder verschenen van deze auteur:	155

Voorwoord

Soms kom je weleens de vraag tegen op FB als je terug kon in de tijd met wie zou je dan willen spreken.

Dat is voor mij geen moeilijke vraag want dan zeg ik altijd met koning Horemheb.

Want wat is dat ook een bijzonder persoon geweest, zoveel mensen gekend waar hij mij over zou kunnen vertellen die heeft hij allemaal gekend.

Het begon al met de Amarna-tijd en Echnaton, hij zou mij kunnen vertellen wat er nu precies aan de hand was met Smenchkare wie dat was?

Dan toen zijn grote tijd kwam waarin hij generaal was en later zelfs de kroonprins tijdens de regering van Toetanchamon.

Wat is er precies gebeurt met deze jonge koning en waarom werd Ay de vader van Nefertete de opvolger van Toetanchamon.

Hij kan daar alles over vertellen hij heeft het allemaal zelf meegemaakt, zo bijzonder.

Maar dan verder toen hij zijn eigen opvolging moest gaan regelen en daarvoor zijn Vizier Paramesse uitzocht die later na het overlijden van Horemheb de macht over zou nemen als Ramses I en de 19e dynastie zou stichten met een nieuwe Koninklijke familie.

Maar deze vizier had een zoon Seti die later die Seti I zou worden een geweldige koning maar die had ook alweer een zoon en dat zou de grootste koning worden namelijk Ramses II.

Maar ook heeft hij natuurlijk de oudere zuster van de latere Ramses II gekend Tia en de schatbewaarder Maya die beiden hun graven naast zijn generaalsgraf hebben gebouwd.

Al deze mensen kende Horemheb dus denk je eens in als je met deze man zou kunnen praten, geweldig.

Van Echnaton tot en met de man die ooit Ramses II zou worden en dan nog alle privépersonen die we nu kennen van hun graven.

Helaas moeten we het met de geschriften doen en info die gevonden wordt tijdens opgravingen en is het eigenlijk een grote puzzel van wat er nu eigenlijk is gebeurd.

Dat Horemheb tegen de Amarna religie was dat hoeven we ons niet af te vragen, hij heeft zo zijn best gedaan om alles te wissen.

Met al deze enorm veel informatie heb ik geprobeerd om er een duidelijk en eenvoudige verhaal van te maken.

Horemheb

Er wordt aangenomen dat Horemheb oorspronkelijk afkomstig is uit Hnes, op de westelijke oever van de Nijl, vlakbij de ingang van de Fayum, aangezien zijn kroningstekst formeel de god Horus van Hnes crediteert voor het plaatsen van hem op de troon.

Horemheb kreeg onder Toetanchamon snel bekendheid en werd opperbevelhebber van het leger en adviseur van de farao.

De specifieke titels van Horemheb worden uiteengezet in zijn Sakkara-graf, dat werd gebouwd toen hij nog maar een ambtenaar was:

"Erfprins, waaiersdrager aan de rechterkant van de koning en opperbevelhebber van het leger"; de "verzorger van de koning in zijn voetsporen in de vreemde landen van het zuiden en het noorden"; de "Konings Berichtgever voor zijn leger naar het buitenland in het zuiden en het noorden"; en de "Enige Metgezel, hij die aan de voeten van zijn heer op het slagveld staat op de dag waarop Aziaten worden gedood."

Toen Toetanchamon als tiener stierf, was Horemheb door de kind-farao al officieel aangewezen als de rpat of iry-pat dat wil zeggen dat hij de "*erfelijke of kroonprins*" en idnw "*plaatsvervanger van de koning*" in het hele land.

Deze titels worden aangetroffen in Horemhebs privé-graf in Sakkara, dat dateert uit de regering van Toetanchamon sinds de geboorte van de kind-koning.

De titel iry-pat (Erfelijke Prins) werd zeer vaak gebruikt in Horemhebs Sakkara-graf, maar niet gecombineerd met andere woorden.

Wanneer het op zichzelf wordt gebruikt, heeft de egyptoloog Alan Gardiner aangetoond dat de iry-pat-titel kenmerken bevat van oude afkomst en wettige erfenis, die identiek zijn aan de aanduiding voor een 'kroonprins'.

Dit betekent dat Horemheb de erkende erfgenaam was van de troon van Toetanchamon en niet Ay, de directe opvolger van Toetanchamon.

Zoals de Nederlandse egyptoloog Jacobus van Dijk opmerkt:

Er zijn geen aanwijzingen voordat Horemheb tot erfprins benoemd is door Toetanchamon om hem op te volgen en dit zou natuurlijk alleen zo zijn als er geen kinderen werden geboren en in leven bleven om hun vader op te volgen.

Maar ja niemand had verwacht dat de koning zo jong zou sterven.

Er kan geen twijfel over bestaan dat niemand de Erfvorst van Boven- en Beneden-Egypte en plaatsvervanger van de koning in het hele land overtrof, behalve de koning zelf en dat Horemheb recht had op de troon zodra de koning onverwachts was overleden.

Dit betekent dat het de toetreding van Ay is en niet de toetreding van Horemheb, die om uitleg vraagt.

Waarom kon Ay de troon bestijgen na de dood van Toetanchamon, ondanks het feit dat Horemheb op dat moment al bijna tien jaar de officiële troonopvolger was?

Horemheb heeft in totaal 2 graven laten aanleggen één in Sakkara.

De bouw hiervan is begonnen in het prille begin van de regering van Toetanchamon, want Amenia zijn eerste vrouw is overleden in het eerste of tweede jaar van de regering van de koning en is al in het graf in Sakkara begraven.

Zijn tweede graf in het zijn koningsgraf KV057 in het Dal der koningen.

Hieraan is begonnen vrijlaat in zijn regering en is dus lang niet af.

Hoewel ikzelf dit altijd juist heel interessant vind omdat je dan goed kan zien hoe men ten werk ging, alles is wel getekend maar nog niet verder bewerkt.

Hij heeft in Karnak 3 pylonen gebouwd, althans 2 helemaal zelfgebouwd de 2e en de 9e en de 10e heeft hij afgemaakt daar was Amenhotep III al mee begonnen. Maar hij heeft hem dus geïsurpeerd.

Dan nog een Speos in Gebel el Silsilla en een rots kapel in Nubië maar die is weg, een aantal blokken liggen nog in het Nubische museum in Aswan.

Verder heeft hij het druk gehad om de orde weer in het land terug te brengen en kapellen van Amun te restaureren.

En onderweg heeft hij heel wat geïsurpeerd en overal de namen uit laten halen van Echnaton, Toetanchamon en Ay en vervolgens zijn eigen naam erin laten zetten zoals ook bij de tempel van miljoenen jaren in Medinet Habu.

Henes-Nesoet, het moderne Kom el-Ahmar Sawaris nabij de Fayum. In het Minya government. Er is hier nog helemaal geen onderzoek gedaan, maar er zijn vele graven en er was ook een tempel voor wie is nog onbekend maar misschien wel een tempel van Horemheb aan de god die hier werd vereerd dit was tenslotte de geboorte plaats van de Generaal en later koning Horemheb.

Stabilisatie van het land na de Amarna tijd

Na zijn troonsbestijging hervormde hij de Egyptische staat en het was onder zijn bewind dat de officiële actie tegen de voorgaande Amarna-heersers begon. Hierdoor wordt hij beschouwd als de heerser die zijn land heeft gestabiliseerd na de lastige en verdeeldheid zaaiende Amarna-periode.

Horemheb hervormde ook het leger en reorganiseerde het personeelsbestand van Deir el-Medina in zijn 7e jaar, terwijl Horemhebs hoge ambtenaar Maya het graf van Thoetmosis IV vernieuwde, dat in zijn 8e jaar door grafrovers was verstoord.

Terwijl de koning het priesterschap van Amon herstelde, voorkwam hij dat de Amon-priesters een wurggreep op de macht vormden, door opzettelijk priesters te herbenoemen die voornamelijk uit het Egyptische leger kwamen, omdat hij op hun persoonlijke loyaliteit kon vertrouwen.

Horemheb zette het herstel van de oude orde die vóór de Amarna-periode was gevestigd door Toetanchamon voort.

Hij herintroduceerde de oude sekten, in het bijzonder Amon en bewees daarmee dat hij een echte farao was die Maat (wereldorde) stichtte.

**Dubbelbeeld van
Horemheb met de god
Amun**

Museum Turyn Italië

Lengte van de regering van Horemheb

Geleerden hebben lang betwist of Horemheb 14 of 27 jaar heeft geregeerd.

Bewijsmateriaal uit opgravingen in het graf van Horemheb (KV57) geeft echter aan dat de koning ongeveer 14 jaar heeft geregeerd.

Deze opgravingen, uitgevoerd onder leiding van G.T. Martin heeft in 2006 en 2007 een grote voorraad van 168 wijnscherven en -documenten met inscriptie blootgelegd, onder dicht opeengepakt puin in een grote schacht (Well Room E genaamd) in KV 57.

Van de 46 wijnscherven met jaartal hebben er 14 niets anders dan de jaardatumformule, 5 dockets hebben jaar 10+, 3 dockets hebben jaar 11+, 2 dockets behouden jaar 12+ en 1 docket heeft een inscriptie van jaar 13+.

22 dossiers "vermelden jaar 13 en 8 hebben jaar 14 van Horemheb", maar geen enkele vermeldt een hogere datum voor Horemheb.

De volledige teksten van de rollezingen zijn identiek en luiden als:

Jaar 13. Wijn van het landgoed van Horemheb-meren-Amun, in het domein van Amon. Westelijke rivier. Hoofdwijnboer Ty.

Ondertussen zijn de jaar 14-documenten daarentegen allemaal individueel en vermelden ze specifieke wijnen zoals "wijn van zeer goede kwaliteit" of in één geval, "zoete wijn" en wordt de locatie van de wijngaard geïdentificeerd.

Een algemeen voorbeeld is deze tekst op een wijnkaart uit jaar 14.

Jaar 14, Goede kwaliteitswijn van het landgoed van Horemheb-meren-Amun., in het domein van Amun, van de wijngaard van Atfih, hoofdwijnboer Haty.

In andere documenten van jaar 14 wordt Memphis (?), de Western River genoemd, terwijl hun wijnboeren Nakhtamun, Mersegermen, Ramose en anderen worden genoemd.

De "kwaliteit en consistentie van de KV 57-documenten suggereren sterk dat Horemheb werd begraven in zijn jaar 14, of op zijn minst vóór de wijnoogst van zijn jaar 15."

Dit bewijs komt overeen met de Horemheb-documenten uit Deir el-Medina waarin de jaren 2, 3, 4, 6, 13 en 14 worden vermeld, maar opnieuw geen hogere data ... "terwijl een rol die aan Horemheb uit Sedment wordt toegeschreven, jaar 12 bevat.

Het ontbreken van gedateerde inscripties voor Horemheb na zijn jaar 14 verklaart ook de onvoltooide staat van Horemhebs koninklijke graftombe KV 57 een feit waarmee geen van de geleerden rekening heeft gehouden die een lange regering van 26 of 27 jaar verdedigen.

Het graf is qua grootte en decoratietechniek vergelijkbaar met dat van Seti I, maar het graf van Seti I is veel uitgebreider versierd dan dat van Horemheb en toch slaagde Seti erin zijn graf binnen tien jaar vrijwel te voltooien, terwijl Horemheb er niet eens in slaagde zijn graf volledig te voltooien in 14 jaar.

**Heliopolis
Horemheb kwartsite**

Zelfs als we aannemen dat Horemheb pas in zijn zevende of achtste jaar met de werkzaamheden aan zijn koninklijke graf begon, ... blijft het een mysterie hoe het werk niet voltooid had kunnen worden als hij nog twintig jaar of langer had geleefd. Daarom aanvaarden de meeste geleerden nu een regering van veertien jaar en één maand.

Het argument voor een regering van 27 jaar was afgeleid van twee teksten.

De eerste is een anonieme hiëratische graffito geschreven op de schouder van een nu gefragmenteerd beeld uit Karnak, waarin de verschijning van de koning zelf wordt vermeld, of een koninklijk cultusbeeld dat de koning vertegenwoordigt, voor een religieus feest.

Op het inktgraffito staat Jaar 27, eerste maand van Shemu, dag 9, de dag waarop Horemheb, die van Amon houdt en zijn vijanden haat, de tempel voor de gebeurtenis binnenging.

Er werd betwist of dit een hedendaagse tekst was of een verwijzing naar een festival ter herdenking van de troonsbestijging van Horemheb, geschreven tijdens de regering van een latere koning.

De tweede tekst is de inscriptie van Mes, uit de regering van Ramses II, waarin staat dat in het jaar 59 van Horemheb een rechtszaak werd uitgesproken ten gunste van een rivaliserende tak van de Mes' familie.

Er werd beweerd dat de Horemheb-datum in het jaar 59 de regeringen van alle heersers tussen Amenhotep III en Horemheb omvatte.

Als we de bijna 17-jarige regering van Echnaton daarvan aftrekken, suggereerden de 2-jarige regering van Neferneferuaten, de 9-jarige regering van Toetanchamon en de regering van Ay een regering van 26-27 jaar voor Horemheb.

De duur van Ay's regering is echter niet echt bekend.

**Horemheb staat voor de god
Amun
beeld gevonden in het Luxor
cache in 1989**

museum Luxor

Horemheb wendde zich tot verschillende goden vanwege zijn verschillende namen: zijn troonnaam betekent *'Heilig zijn de manifestaties van Ra'* en zijn naam, geboortenaam, gaat vergezeld van de bijnaam *'geliefde van Amon'*.

Het is nog niet bewezen of Horemheb de Amarna-periode werkelijk had uitgedreven; de grote beeldenstorm begon pas na zijn dood.

Om voor zichzelf te kunnen bouwen, liet hij echter wel de Per-Aten-tempel in Karnak afbreken en bouwde hij een pyloon van de Amon-tempel met zijn stenen blokken.

De Aten-reliëfs uit de Amarna-periode op die blokken bleven dus redelijk goed bewaard.

Horemheb verschijnt in de reliëfs in het typische geplooid linnen gewaad van een hoge ambtenaar, afgebeeld terwijl hij voor een offertafel zit als een farao die de paal en de sekhem-scepter van een hoge ambtenaar vasthoudt de uraeus werd later toegevoegd na zijn troonsbestijging, met een benu-vogel die wordt beschouwd als de beschermer van de doden als de ziel van Ra die op een standaard zit en ten slotte een man die een benu-vogel aanbidt.

De kroningsinscriptie op de achterkant van een dubbelbeeld, waarop Horemheb met zijn vrouw te zien is, vertelt dat hij onder de bescherming van Horus staat en door Amon is aangesteld.

Verder wordt vermeld dat hij de beschadigde beelden van de oude goden opnieuw had laten maken en dat hij de in verval geraakte tempels had laten herbouwen.

Voor de Amun-sekte 'voorzag hij hen van dienaren van de god en lectorpriesters uit de militaire elite'.

In een decreet over een stèle in Karnak bevestigt hij opnieuw officieel het herstel van de oude orde.

Horemheb als schrijver van de koning

ca. 1336–1323 v. Chr.

Horemheb was een koninklijke schrijver en generaal van het leger onder Echnaton, Toetanchamon en Ay.

Dit prachtige schrijversbeeld is gemaakt voordat Horemheb de troon besteeg.

Door zichzelf als schrijver te laten afbeelden, verklaarde Horemheb dat hij tot de elitegroep van geletterde individuen behoort en volgt daarmee een traditie die meer dan duizend jaar oud is om grote functionarissen af te schilderen als mensen met wijsheid en kennis.

Hij zit rechtop, maar ontspannen, zijn blik een beetje naar beneden. Over zijn knieën rolt hij een papyrusrol uit waarop hij een hymne heeft gecomponeerd aan de god Thoth, beschermheer van de schriftgeleerden.

Op zijn linkerknie ligt een schaal met inkt.

Over zijn linkerschouder zit een riempje met aan elk uiteinde een kit met een miniatuurschrijver.

Een figuur van de god Amon is ingesneden op zijn onderarm, wat misschien een tatoeage aangeeft.

In dit beeld wordt het jeugdige gezicht verloochend door de dikke buik en de plooiën van vlees onder de borsten.

Deze artistieke conventies geven aan dat het onderwerp de leeftijd van wijsheid heeft bereikt.

Hoewel de krabbelhouding de frontale oriëntatie vertoont die gemeenschappelijk is voor alle formele Egyptische beelden, kan het vollediger worden gewaardeerd als een sculptuur rondom omdat het geen achterste pilaar heeft.

Het jeugdige gezicht weerspiegelt de kenmerken die te zien zijn op veel beelden die Toetanchamons uitbeelden en de stijl van dit prachtige levensgrote beeld behoudt een deel van de zachtheid en het naturalisme van de eerdere Amarna-periode terwijl hij uitkijkt naar de latere Ramesside-kunst.

**Horemheb als schrijver van de koning
18e dynastie nieuwe rijk
heerschappij van Tutankhamun
ca. 1336–1323 v.Chr.**

**Gevonden in Memphis Egypte
materiaal Grandiorite
Afmetingen: h. 113 cm w. 71 cm
d. 55,5 cm**

**Credit Line: geschenk van de heer en
mevrouw V. Everit Macy, 1923
museumnummer: 23.10.1
Met. Museum New York USA**

De laatste alinea van de hymne aan Thoth die geschreven staat op de papyrus die afgebeeld is op het schrijversbeeld van Horemheb.

“Laten we Thoth prijzen, het nauwkeurige paslood in de balans; die wanorde afwijst en degene accepteert die niet geneigd is tot overtreding; de vizier die zaken